

4.2. Notații referitoare la forma textului. Tipurile de notații care urmează trimit aproape în mod exclusiv la aspectul formal al textului. Deși au tangență cu conținutul, ele nu pot fi considerate în categoria notațiilor care nuanțează, îmbogățesc sau facilitează înțelegerea textului la nivel de conținut.

4.2.1. Notarea succesiunii paginilor sau caietelor în textele vechi se făcea destul de rar prin numerotare. Unul dintre sistemele cele mai utilizate în acest scop era notarea - spre referință -, fie pe primul, fie pe ultimul rând al paginii, a primei părți a versetului cu care începea zaceala (precum în multe dintre textele secolului al XVI-lea), sau notarea la sfârșitul paginii a primelor cuvinte cu care începea pagina următoare (precum în BB, sau în NTB, unde se marchează și numărul paginii).

4.2.2. Traducerile religioase prezintă în mod constant indicații marginale cum sînt cele privind zacealele (diviziuni de text net marcate), dar și indicații tipiconale. Probabil că din motive datorate structurii sale, un text precum *Evangheliarul de la Sibiu*, care prezintă pe două coloane paralele textul slavon (stînga) și cel românesc, prezintă numerotarea zacealelor conform normelor epocii (pe margine), dar indicațiile tipiconale apar în coloană, fiind separate de textul propriu-zis prin spații albe care le preced și le succed. În mod obișnuit, subdiviziunile curente ale textului erau marcate în epocă prin **КОНЕЦЪ** sau altfel, chiar în text (precum în CB și CP).

4.2.3. Textul *Îndereptării legii* (1652) prezintă trimiteri la izvoare, menționări ale numelui legislatorului, notarea temei paragrafului, trimiteri comparative, diferite numerotări, indicații care arată că acel paragraf țîlcuiește înțelesul paragrafului precedent, toate acestea mai ales marginal, dar și în text. PO prezintă trimiteri (de cele mai multe ori urmînd textul maghiar) la o altă carte biblică, precum și sume¹ prin care se rezumă un conținut (mergînd de la un verset, pînă la mai multe). Astfel de exemple sînt: *Raiul* (16), *Moartea lu Avel de Cain* (22), *Rodul seminței lu Adam* (25), *Cînd Avram scoase pre Isac, fiul său, pre giungherea* (70), *Avram duce Isac să-l junghe* (71), *Moare Sara, muiarea lu Avraam* (72), *Îngroapă Avram pre Sara* (74), *Faraon veade vis* (139), *Prepelițe* (232), *Aron face vițel* (288), *Obrazul lu Moisi luceaște* (297), *Facerea cortului* (300, 301, 302, 305, 306, 309). După cum se poate observa, această formă de a rezuma pe margine conținutul paragrafului se aseamănă cu un fel de cuprins analitic, înșirat pe marginea textului. Poate că textele de legi (din toate timpurile) ilustrează cel mai bine procedeul. Aceste două tipuri de însemnări marginale sînt preponderente în PO. Însemnările marginale care interesează studiul de față nu apar în PO decît sporadic. O glosă datorată corecturii pare a fi aceea de la p. 115, unde, fiind vorba în text despre Iacob, autorul PO va scrie **ИСАВЪ**, dar va face o glosă pe margine, unde va scrie **ИКОВЪ**, ceea ce, pe marginea textului maghiar (adică în locul de unde PO își ia toate însemnările marginale) nu apare.

Deoarece prezintă în mod cert urme și ale altor izvoade, cu siguranță secundare sub aspectul măsurii în care au fost puse la contribuție, PO nu poate fi considerată ca fiind în mod exclusiv rezultat al traducerii unei versiuni maghiare. De altfel, aceasta este o caracteristică general valabilă pentru vechile traduceri românești. La rîndul său, NTB prezintă segmente care pot arăta cu certitudine că textul latin nu a fost unica sursă a traducerii². Astfel, sub *Mc.*, 9, 40 apare: „Că varecine nu iaste pre noi, cu noi iaste” g. *Împrotivă*. Textul latin este următorul: „Quia enim non est adversum vos, pro vobis est”, cel grecesc fiind: ὅς γὰρ οὐκ ἔστιν καθ’ ἡμῶν, ὑπὲρ ἡμῶν ἔστιν. În limba greacă, însă, formele de persoana I-a și a II-a, plural, ale pronumelui personal, sînt identice. De aceea, riguros vorbind, în acest caz, nu se poate ști decît pe baza unor raționamente, al căror nivel de certitudine nu poate atinge valoarea maximă, care este persoana gramaticală la care Isus s-a gîndit cînd a rostit celebra frază. Urmînd cu hotărîre o cale, sau interpretînd textul grecesc, traduceri franceze, engleze, germane și românești utilizează persoana I-a plural. Traducerea din B. magh. optează pentru soluția din latină. Studiind, în textul biblic, modul în care, de regulă, Isus se adresează ucenicilor și mulțimilor pe care le învață, considerăm că traducerea care păstrează coerența este cea latină. De remarcat este că, în acest punct, textul BB coincide cu cel latin.

Slab atestat în vechile texte românești, caracteristic mai degrabă traducerilor biblice din lumea occidentală, tipul de notă marginală reprezentat de trimitere este abundent documentat în NTB, mai puțin expectabil în VS, de unde, totuși, trimiterile la textul biblic (vezi, spre exemplu, mart., 30) nu lipsesc³.

¹ Notația este caracteristică NTB.

² Vezi Alexandru Gafton, *Relația dintre Noul Testament de la Bălgrad (1648) și textul corespunzător din Biblia de la București (1688)*, în *Biblia 1688*, II, Iași, 2002, p. LV-LXXXVI.

³ *Dechev.* 19 (oct., 24); *Ierem gl 39, vers 5.6.7* (nov., 4); *Ieremiia, gl 39, vers 2* (nov., 4); *2Macavei, gl 2* (nov., 4); *Luca, gl 10, vers 18* (nov., 8); *la Isaiia 38:29* (nov., 8); **црств 3, гл 12, 30** (nov., 12); *Daniil, glava 14. 33* (dec., 2); **книг 7 гл 21** (dec., 25); *Zahariiа гл 5* (mart., 12); **числа 8, 24** (mart., 14); *2Timothei 3:8* (apr., 27); *Timothei: 2* (apr., 29); *Matei 9, 14:17* (mai, 11); *Marco 6, 38* (mai, 11); *Avacum 3:17.14* (mai, 16); *Matthei 24:28, Luca 17:37* (mai, 16); *2Corinth 5:1* (mai, 16); **зри 16:7** (mai, 17); *120* (mai, 17); *Deaanie, 2:33* (mai, 18); **въ 39:12** (mai, 26); *Rîm. 16.14* (mai, 31); *Dec. 4.* (iun., 5); *1Corinth:2* (iul., 7).